

ABDESTSİZ KUR'AN OKUMA MESELESİ

*Abdurrahman ÇETİN**

ÖZET

Yüce Allah'ın Kelâmı olan Kur'an-ı Kerim'in, herhangi bir Kitap gibi kabul edilemeyeceği ve ayrıca onu okumak, dinimizce ibâdet kabul edildiği için; abdestsiz olarak Mushafa dokunulup dokunulmaması ve gusülsüz kimsenin onu okuyup okuyamaması hususları, bilginlerimiz arasında tartışma konusu olmuştur.

İşte bu makalede, konuyla ilgili deliller ve görüşler tahlil edilmekte, kendi ulaştığımız sonuçlar kaydedilmektedir.

SUMMARY

The article argues the problem of reading and touching Qur'an without ablution (wudû' and gusl).

GİRİŞ

Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)ye gönderdiği son mukaddes Kitaptır.

Öteden beri, insanların mukaddes kitaplara bakışları ve değerlendirmeleri de -haklı olarak- farklı olmuştur. Çünkü bunlar, sıradan birer kitap değildir; "Tanrı" sözüdür. "Tanrı"ya saygı göstermek gerektiğine göre, O'nun Kitaplarına da saygı göstermek gerekir. Ancak bu "saygı"nın ifadesi nasıl olmalıdır? Başka bir deyişle, mukaddes Kitaplara nasıl saygı göstermek lâzımdır?

Ayrıca konuyu Kur'an-ı Kerim'e hasredersek, hem Allah Kelâmı olması bakımından, hem de onu okumak ibâdet kabul edildiği için, acaba Kur'an okurken, namazda olduğu gibi gusüllü ve abdestli olmak gerekir mi? Yani,

* Doç. Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi ve İlahiyat Meslek Yüksekokulu Müdürü.

abdestsiz kimse Mushaf'a dokunabilir mi? Ve, kendisine gusül gereken (cünüp erkek ve kadın ile, özrü/âdeti, lohusalığı devam eden, yahut sona ermiş fakat gusletmemiş kadın) kimseler Kur'an okuyabilir mi?

İşte bu meseleler, ilgili delillerin farklı yorumlanması sebebiyle, çok eskiden beri tartışılmalı önemli bir problem olmuştur. Konuyla ilgili değişik görüşler bildiren kimselerin hepsinin de iyi niyetlerinden şüphe edilmez. Ancak bu "iyi-niyet" bazen ilgili görüş sahiplerini aşırılığa ve tutarsızlığa götürmekte, ayrıca okuyucuların -tabiri câizse- kafasını karıştırmaktadır. Bunun yanında, bilhassa son zamanlarda karşıt görüştekilerin, yaptıkları tenkidin ölçüsünü kaçırdıkları da müşahede edilmektedir.

Bu araştırmada, konuyla ilgili rivâyetler ve görüşler etraflıca ele alınmakta, gerekli tahliller yapıldıktan sonra birtakım sonuçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır.

KONUyla İLGİLİ RİVÂYETLER VE BUNLARIN TAHLİLİ

a) Abdest'in Mahiyeti:

Esas konumuza geçmeden önce, "abdest" hakkında kısa bir değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Bilindiği gibi abdest; başta namaz olmak üzere, bazı ibâdet ve amellerin yerine getirilmesinden önce yapılan dini temizliktir¹. Bütün semâvî dinlerin ortak "değer"lerinden birisidir. Nitekim Peygamberimiz (sav) de, aldığı bir abdest sonrasında "İşte bu, benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir"² buyurarak, bu gerçeği açıklamıştır.

Bazı bilginlere göre abdest almak, namazla ilgili bir meseledir; bu bakımdan abdest almak, tek başına müstakil bir mükellefiyet değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de, namaz kılınacağı zaman abdest alınması emredilmiştir (Mâide 7/6); başka bir şey için abdest emredilmemiştir. Abdest almak için şart olan husus, namaz olduğuna göre, bu şartın bulunmaması durumunda, başka bir şey için abdest almak da gerekmez, denilmiştir.

Diğer bir görüşe göre de; abdestten maksat, temizliktir. Dinimizde ise, gerek Kur'an-ı Kerim'in, gerek hadislerin açık buyruğuyla temizlik esastır. Ayrıca birçok hadiste de, abdest almayı özendirici ifadeler vardır. Peygamberimizin, bazen namazla birlikte, bazen de müstakil olarak, abdestin faziletini bildiren pek çok hadisi vardır. Bu hadislerin bazılarında, abdestin bir zinet ve nür

1 Abdülkadir Şener, Abdest, DİA, I, 68. Abdestle ilgili geniş bilgi ve kaynak görmek için buraya bakılabilir.

2 İbn Mâce, Tahâret, 47; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II, 98; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, I, 80.

olduğu, abdestle yıkanan yerlerin kıyâmet günü parlayacağı ve Peygamberimizin ümmetini orada bu özellikleriyle tanıyacağı; günahların affedileceği, derecelerin yükseltileceği... vb. müjdelenmektedir³.

Demek ki abdest; müstakil olarak da bir "değer"dir, dînî bir "anlam" taşır. Onu sadece namazın "ön şartı" gibi görmek, hadisleri gözardı etmek olur; dolayısıyla da ciddî ve gerçekçi bir değerlendirme sayılmaz.

Abdeste kısaca değindikten sonra, şimdi de konumuzla ilgili delilleri görelim:

b) Konuyla İlgili Rivâyetler ve Bunların Tahlili:

1- Mushafa abdestsiz dokunulamayacağınadair Kur'an'dan gösterilen delil:

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ : "Ona temizlenmiş olanlardan başkası dokunmaz/el süremez" (Vâkıa 56/79) âyetidir. Bu âyeti iyi anlayabilmek için, öncesi ve sonrasıyla birlikte bir bütün olarak değerlendirmek lâzımdır:

فَلَا أَقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ * وَأَنَّهُ لَقَسَمٌ لِّوَعْلَمُونَ عَظِيمٌ * أَنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ * فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ * لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ * تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ * أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ *

"Yo, hayır, yıldızların yerlerine yemin ederim ki, bilerseniz bu büyük bir yemindir, O elbette şerefli bir Kur'an'dır. Korunmuş bir Kitapta. Ona temizlerden başkası dokunmaz. O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir. Şimdi siz, bu sözü mü küçümsüyorsunuz?" (Vâkıa 56/75-81).

75. âyet, genel olarak: "Yo, hayır, yemin ederim ki bu iş sizin sandığınız gibi değildir", şeklinde anlaşılmalıdır.

Araplar ne zannetmişlerdi?

Onlar, cin şeytanlarının büyücülere, kâhinlere, şâirlere ilham verdiğini; gökten haber çalıp, onlara bildirdiklerini sanıyorlardı. Kur'an'ın da, cinler tarafından Hz. Peygambere öğretildiğini iddia edip, ona "büyücü, kâhin, şâir, mecnun/cinlenmiş" diyorlardı. Çünkü onlara göre bu kişilerin hepsi, cinlerin ilişki kurduğu kimselerdi. İşte Yüce Allah, bunlara yukardaki âyetlerle cevap vermiş; Kur'an'ın, korunmuş bir Kitapta muhafaza edilen, tertemiz melek vasıtasıyla tertemiz Peygambere indirilmiş şerefli bir Kitap olduğunu, ona şeytanların dokunamayacağını açıklamıştır. Bu sûreden sonra indirilen Şuarâ sûresinde de bu husus, daha açık bir şekilde ortaya konulmuş:

وَمَا تَنْزَلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ * وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتطِيعُونَ * أَنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمْعَرُونَ *

"O Kur'an'ı şeytanlar indirmedir, bu onlara düşmez; zaten güçleri de yetmez.

3 Konuyla ilgili bazı hadisleri görmek için bkz.: Buhârî, Vudû, 3; Müslim, Taharet, 34-41.

Onlar (vahyi) işitmekten uzak tutulmuşlardır" (Şuarâ 26/210-212) buyrulmuştur.

İşte Cenab-ı Hakk hem bu âyetlerde ve hem de esas konumuz olan Vâkıa sûresinin ilgili bölümünde bu hususa işaret etmekte ve büyük bir yemin ile konunun önemine dikkat çektikten sonra şöyle buyurmaktadır:

* فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ * : O elbette, şerefli bir Kur'an'dır, korunmuş, saklanmış bir Kitaptadır" (Vâkıa 56/77-78).

"Korunmuş Kitap" nedir?, sualine de Bürûc sûresinde cevap verilmiştir:

* فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ * : Hayır, o şerefli bir Kur'an'dır, Levh-i mahfûz (korunmuş bir levha)dadır" (Bürûc 85/21-22).

لا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ : Bu cümlelerin, haber cümlesi olduğu, durum bildirdiği; âyetteki "lâ"nın da nefi lâ'sı olduğu ve fiille beraber "Ona dokunmaz" anlamına geldiği kabul edilirse; âyetin siyak ve sibakına uygun bir değerlendirme yapılmış olunur. Bununla birlikte, buradaki lâ'nın nehiy/yasaklama ifade ettiğini ve "Ona dokunmasın" demek olduğunu söyleyenler de çoktur.

لَا يَمَسُّهُ : lâfzındaki "hû" zamiri hakkında da iki görüş vardır: Bu zamir, en yakınındaki "Kitâb"a râcidir; bu duruma göre, elimizdeki Mushaf'a ilgili değildir, Levh-i Mahfûz'daki Kur'an kastedilmiştir. Bu, gramer kaidelerine uygun bir anlayıştır. Diğer bir görüşe göre ise, bu zamir, daha önceki âyette yer alan "Kur'ân"a râcidir; o taktirde elimizdeki Mushaf kastedilmiş olur.

لَا يَمَسُّهُ : lâfzındaki "mutahharûn" kelimesiyle ilgili olarak da şunları söylemek mümkündür:

a) "Mutahharûn/temizlenmiş olanlar", meleklerdir. Abdullah b. Abbâs, Saîd b. Cübeyr, İkrime, Mücâhid, Ebu'l-Âliye bu görüştedir⁴, Yani, Kur'an-ı Kerim'i Hz. Peygamber'e şeytan indirmemiştir, çünkü şeytan ona dokunamaz. Melek (Cebrâil) indirmiştir. İşte Levh-i Mahfûz'daki o Kitâba el sürebilecek olan, pis şeytan değil, tertemiz melektir. Öyleyse Kur'an'ın Allah katından olduğunda şüphe edilmemelidir.

b) Bundan maksat, müslümanlardır. Pekiyi hangi müslümandır?

b1) Bütün müslümanlardır. Çünkü müslüman, temizdir. İnkâr kirinden kurtulmuş, tertemiz insandır. "Pis" olan, inkârcılardır. Yüce Allah: ^{لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ} : "Müşrikler pisliktir" (Tevbe 9/28), buyurmuştur. Öyleyse, Kur'an'a dokunmaması gereken varsa, onlardır.

b2) Bununla kastedilen, "tâhir/temiz" müslümandır. Bu da iki şekilde anlaşılabilir:

aa) Guslü olan her müslüman tâhir'dir; yain cünüp, hayız ve nifas halinde olmayan her müslüman temizdir.

4 Taberî, Tefsir, XXVII, 205-206; ayrıca bkz.: Mücahid, Tefsir, II, 652.

bb) Buna gusul ile birlikte abdest de dâhildir; yani guslü ve abdesti olana tâhir denilir.

Netice itibariyle, bu âyetlerle ilgili görüşleri dört maddede özetlemek mümkündür:

1. Bu âyette kastedilen, Levh-i Mahfûzdaki Kur'an'dır, temiz olanlar da meleklerdir; bu bakımdan elimizdeki Mushafıla ilgisi yoktur.

2. Âyette kastedilen, elimizdeki Mushaftır, temiz olanlar da abdestli müslümanlardır.

3. Bu âyet, başlı başına konuyla ilgili bir delil teşkil etmeyebilir. Fakat madem ki Levh-i Mahfûz'daki Kur'an'a ancak temiz olanlar el sürebilmektedir; öyleyse bizim de elimizdeki Kur'an'a karşı aynı tavrı takınmamız icap eder.

4. Kur'an'ın hakikatine nüfûz edebilecek olanlar, ancak nefsini günah ve fesat kirinden temizlemiş olan kimselerdir.

Son sırada naklettiğimiz hariç, aslında her görüşün, âyeti kendi anlayışı doğrultusunda yorumlamasında haklılık kazandıracak gerekçeler vardır. Ancak bizim kanaatimize göre de bu âyet, Kur'an okuyacak müslümanın gusüllü olması, ona dokunacak kimsenin de abdestli olması gerektiğine açıkça delâlet etmemektedir. Âyette asıl kastedilen; her halde Levh-i Mahfûz'daki Kur'an'dır ve ona şeytanın el süremeyeceği, dokunamayacağı; ondan bir şey aşırılamayacağı, onu bozamayacağı kastedilmiş olsa gerektir.

2- Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Peygamberimiz:

لَا يقرأُ الجنبُ وَلَا الحائضُ شيئاً مِنَ القرآنِ : Cünüp ve hayızlı kimse, Kur'an'dan bir şey okumaz/okumasın⁵, buyurmuştur. Birçok bilğine göre bu hadis zayıftır. Çünkü hadisin senedinde ismi geçen İsmail b. Ayyâş'ın rivâyetleri bazılarınca güvenli kabul edilirken, aralarında Buhârî'nin de bulunduğu birçok bilgin, onun Şamlılar dışındaki rivâyetlerinin, bazıları da bütün tariklerinin, zayıf olduğunu; bu hadisin de Hicazlılardan naklettiği zayıf kabul edilen rivâyet olduğunu söylemişlerdir⁶. Demek ki bu rivâyeti sahih kabul edenler; üzerine gusül gereken kimsenin Kur'an okuyamayacağını; zayıf kabul edenler de, hadisin, bu konuda tek başına bir delil sayılamayacağını söylemişlerdir ki, bizim kanaatimiz de böyledir.

3- Abdullah b. Ebûbekr'den rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz, Yemenlilere -Amr b. Hazm'a- gönderdiği bir mektupta/yazılı emirde,

5 Tirmizî, Taharet, 98; İbn Mâce, Taharet, 105; Beynakî, Şuabü'l-ıman, 11, 380.

6 Tirmizî, aynı yer (I, 237-238); Şevkânî, Neylû'l-evtâr, I, 266; Abdülvehhâb Abdüsselâm Tuveyle, Fıkhü't-tahâre; s. 479.

لَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ : Temiz olanlardan başkası Kur'an'a el sürmez/sürmesin" buyruğu da vardı⁷. Bu hadis de bazılarınca makbûl addedilirken, aralarında İbn Hazm (456/1064), Nevevî (676/1277), Zehebî (748/1347) ve İbn Kesîr (774/1373)in de bulunduğu bazı bilginler tarafından zayıf kabul edilmiştir⁸.

Ayrıca bu hadisteki "Tâhir" kelimesi de müşterek bir lâfızdır; değişik mânâlarda kullanılabilir: a) Gusletmiş kimse için, b) Abdest almış kimse için, c) Üzerinde necâset/pislik bulunmayan kimse için ve d) Mümin için kullanılabilir⁹. Eğer hadis sahih ise, acaba Peygamberimiz bu lâfzı hangi manada kullanmıştır? Şu halde bu hadis de, tek başına bu konuya delil olacak sağlamlıkta ve açıklıkta değildir.

4- Hz. Ömer, müslüman olmadan önce, kızkardeşinin elinde gördüğü Tâhâ sûresini istemiş. O da, "Sen şirk koşman sebebiyle necissin/pissin; buna ise temiz olanlar dokunabilir", diye vermemiş. Bunun üzerine Hz. Ömer gidip gusletmiş (veya abdest almış). O da ona o sayfayı vermiş¹⁰. Bazı eserlerde delil olarak gösterilen bu rivâyet de, delil sayılabilecek nitelikte değildir. İlgili konuşmada da görüldüğü gibi, Hz. Ömer'e, "müşrik" olması sebebiyle "pis" olduğu söylenmiştir. Ancak müşrik, gusletmekle müşriklikten, dolayısıyla pis olmaktan kurtulur mu? Aksine bunu, gerçeği öğrenmek isteyen müşriklere bile, tebliğ maksadıyla, Kur'an'ın okutulabileceğine delil olarak göstermek mümkündür. Kendisinden yıkanmasının istenmesiyle de, Kur'an'ın önemine ve kudsiyetine dikkatinin çekilmesi ve o sırada öfkeli olan Hz. Ömer'in yatıştırılıp, psikolojik bir ön hazırlığa kavuşturulması sağlanmıştır.

5- Nakledildiğine göre Peygamberimiz tuvaletten dönmüş, kendisine yemek takdim edilmiş, ancak, önce abdest almak isteyip istemediği sorulmuş. Bunun üzerine o: "أَمَّا أَمِرْتُ بِالْوَضُوءِ إِذَا قُمْتُ إِلَى الصَّلَاةِ : Ben ancak, namaza kalktığım zaman abdest almakla emrolundum", buyurmuştur¹¹.

Bu hadîsi, sadece namaz için abdest almanın gerektiğine delil sayanlar vardır. Ancak böyle bir kanaata varmadan önce, şu hususları da gözönünde bulundurmak gerekir: Bilindiği gibi abdest âyeti Medine'de nâzil olmuştur. Namaz ise Mekke döneminde meşrû kılınmıştır. Âlimlerimiz, abdestin, Cebrâil'in öğretmesiyle Mekke'de namazla birlikte farz kılındığını, abdest âyetinin de (Mâide 5/6) mevcut bir hükmün ehemmiyetine binaen teyid ve takriri mahiyetinde olduğunu kabul ederler. Böylece abdest, üzerinde ihtilâf söz konusu olamayacak kesin ve müstakil bir hassa dayandırılmış olup, namaza bağlı tâli bir

7 İmam Mâlik, el-Muvatta', Kur'an, 2; Beyhakî, age, II, 389; Sehâvî, Cemâlü'l-Kurrâ', I, 99.

8 Bkz.: Şevkânî, Neylü'l-evtâr, I, 243; Tuveyle, age, s. 359.

9 Şevkânî, Neylü'l-evtâr, I, 266; Tuveyle, age, s. 360.

10 Kurtubî, Tefsir, XI, 164; Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'an, V, 300.

11 Ebû Davud, Et'ime, 11.

hüküm mülâhazasıyla zamanla önemsenmeyerek ihmal edilmesi ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Bunun yanında, ilgili âyet nâzil oluncaya kadar Rasûlullah'ın abdest almadan hiçbir iş yapmadığı ve hattâ konuşmadığı rivayet edilmektedir¹². İşte Peygamberimiz yukardaki sözünü, eskiden olduğu gibi her şey için devamlı abdestli olmanın, bilhassa yemek yemek için abdest almanın gerekmediğini vurgulamak için söylemiş olsa gerektir.

6- Peygamberimizin, Bizans İmparatoru Herakliyus'a gönderdiği mektupta: "... يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا ..." (Âlü imrân 3/64) âyeti de yazılı idi¹³. Bu habere dayanılarak, eğer Kur'an'a dokunmak için abdest şart olsaydı, Hz. Peygamber, gayr-i müslim bir kişiye Kur'an'dan âyet yazıp göndermezdi, denilmiştir. Buna cevap olarak da; bunun, Kur'an'dan bir alıntı olduğu, tebliğ amacı taşıdığı, Kur'an'ın bütün gibi değerlendirilemeyeceği söylenmiştir ki bizce mâkul olan da budur.

7- Hz. Ali, tuvaletten dönüp ellerini yıkamış ve Kur'an okumaya başlamış. Oradakiler bunu yadırgamış olacaklar ki, şunları söylemiştir: "Rasûlullah (S.A.V.), tuvalete gidip ihtiyacını gördükten sonra çıkar, bizimle beraber ekmele et yer, Kur'an okurdu. Cünüplükten başka hiçbir şey, onu Kur'an okumaktan alıkoymazdı"¹⁴. Bu hadisin sıhhati açısından da olumlu ve olumsuz görüşler ileri sürülmüştür. Tirmizi, İbn Hibbân, Hâkim, Beğavî gibi bazı bilginler sahih sayarken, İmam Şâfiî ve Beyhakî gibi bazı bilginler de muteber saymamışlardır. Sahih kabul edenlerden bazıları bunun, sadece bir sahabinin kanaati olduğunu, bu bakımdan delil olamayacağını söylemişlerse de, buna cevap olarak, Hz. Ali gibi bir kimsenin, bir konuyu iyice bilmeden kanaat bildirmeyeceğini, bu bakımdan bunun, kanaatten öte kesin bilgi sayılması gerektiği ifade edilmiştir ki, biz de bu kanaatteyiz¹⁵.

İbn Hazm ise, bu habere başka bir açıdan bakarak, bunun Hz. Peygamberin kendine mahsus sünneti olduğunu; cünüp kimsenin Kur'an okumasının yasak olduğuna delâlet etmeyeceğini söyleyerek tevil cihetine gitmektedir¹⁶.

8- Hz. Ömer, bir toplulukla birlikte Kur'an okurken, ihtiyacını gidermek için tuvalete gidip gelmiş, sonra okumaya devam etmiş. İçlerinden birisi: "Abdestsiz olduğunuz halde Kur'an mı okuyorsunuz?" demiş; o da şu cevabı vermiş: "Sana bu fetvayı (peygamberlik iddia eden yalancı) Müseylime mi verdi?"¹⁷.

12 Şener, aynı madde.

13 Buhârî, Bed'u'l-vaHY, 6; Müslim, Cihad, 74.

14 İbn Mâce, Taharet, 105; Ebû Davud, Taharet, 199; Tirmizî, Taharet, 111; Nesâî, Taharet, 170; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 83, 134.

15 Şevkânî, age, I, 266.

16 Bkz.: İbn Hazm, el-Muhallâ, I, 103.

17 Mâlik, el-Muvatta', Kur'an, 2; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, I, 90; Şehâvî, Cemâlü'l-kurrâ', I, 99.

9- Selman Fârisî, tuvaletten çıkmış. Oradakiler: "Abdest alsan da falan sûreyi bize okusan", demişler. O da: ilgili âyette kastedilenin gökteki Kur'an ve melekler olduğunu söylemiştir¹⁸.

Naklettiğimiz bu son üç haberden, abdestsiz olarak Kur'an okunabileceği anlaşılıyor. Ancak ezberden mi, yoksa yazılı bir nüshadan mı okudukları belirtilmiyor. Bu bakımdan, bir hükme ulaşırken bu hususu da gözönüne almak gerekiyor.

10- Abdullah b. Abbas, cünüp kimsenin Kur'an okumasında beis görmemiştir¹⁹.

11- Abdullah b. Ömer'in, abdestsiz olarak tilâvet secdesi yaptığı nakledilmiştir²⁰. Fakat onun, abdestsiz Kur'an okumadığını bildiren rivayetler de vardır^{20/a}.

12- İbn Hazm, Alkame b. Kays'ın, hıristiyan bir hattada Mushaf yazdığını kaydettir²¹.

13- İbrahim en-Nehâî, hayızlı kimsenin âyet okumasında sakınca görmemiştir²². Başka bir rivâyette ise, cünüp ve hayızlı kimselerin tam âyet okuyamayacaklarını söylemiştir²³.

14- Said b. Cübeyr, abdestsiz olarak Mushafa dokunmuş ve ilgili âyeti, gökteki Kitap ve melekler olarak yorumlamıştır²⁴. Başka bir rivâyette ise, onun, cünüp ve hayızlı kimselerin tam âyet okuyamayacaklarını söylediği bildirilmiştir²⁵.

Naklettiğimiz bu rivâyetlerden başka, konuyla ilgili değişik görüş bildiren bazı sahabe ve tabiiler vardır. Ancak onlara izafe edilen görüşlerin, yukardaki iki örnekte de görüldüğü gibi, bazen birbiriyle çeliştiği; yani aynı şahsa birbirine zıt iki görüş izafe edildiği görülmektedir. Bu bakımdan bu haberlerin sıhhati şüphelidir.

15- Cünüp olduğu için, Peygamberimizle görüşmekten çekinen Ebû Hüreyre'ye Hz. Peygamber: إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ لَا يَنْجَسُونَ "Mü'min pis olmaz"²⁶

18 İbn Hazm, age, I, 110.

19 Buhârî, Hayz, 7; Taharet, 7.

20 Buhârî, Sücûdü'l-Kur'ân, 5.

20/a Bkz.: Sanâni, el-Musannef, I, 338.

21 Bkz.: İbn Hazm, age, I, 110.

22 Buhârî, Hayz, 7; Tahâret, 7.

23 Dârimî, Vudû', 103.

24 İbn Ebî Davud, Kitâbü'l-Mesâhif, s. 187-188.

25 Dârimî, aynı yer.

26 Buhârî, Gusûl, 23; Müslim, Hayz, 115; Ebû Davud, Taharet, 91; Tirmizî, Taharet, 89; Nesâî, Taharet, 171; İbn Mâce, Taharet, 80.

buyurmuştur. Birçok sahih haberde de cünüp ve hayızlı kimselerin tenlerinin ve terlerinin temiz olduğu açıklanmıştır. Bu bilgilere dayanarak, cünüp ve hayızlı kimselerin de Kur'an'a el sürebilecekleri ve okuyabilecekleri sonucuna varanlar olmuştur. Ancak, bu rivâyetler, böyle bir sonuca ulaştıracak açıklıkta değildir. Çünkü ilgili beyanlar, bu kişilerle birlikte oturup kalkmak, yiyip içmek, yatmak vb. günlük davranışlarda, birbirlerinden sakınacak bir durum olmadığını açıklamak için söylenmiştir.

16- Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre: **كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُ اللَّهَ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ** Peygamberimiz, her ânında Allah'ı zikrederdi²⁷. Bu bilgiye dayanarak, yine her durumda olan kimsenin Kur'an okuyabileceği iddia edilmekte ise de, buna dayanarak böyle bir sonuca ulaşmak mantıkî değildir. Çünkü "zikr" in birçok anlamı vardır: Allah'ı anmak zikir olduğu gibi, Kur'an okumak da zikirdir, fakat namaz kılmak da zikirdir, hem de en büyük zikirdir (Tâhâ 20/14, Ankebût 29/45, Cum'a 62/9). Hz. Peygamber her halinde Allah'ı zikrederdi, diye abdestsiz namaz da kılınır denilebilir mi? Kaldı ki Kur'an-ı Kerim'de, Kur'an tilâvetiyle Allah'ı zikir, birbirinden ayrı olarak zikredilmiştir:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ *

"Mü'minler o kimselerdir ki, Allah zikredildiği zaman kalpleri ürperir, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğu zaman (o âyetler, onların) imanlarını artırır ve (onlar) Rab'lerine tevekkül ederler" (Enfâl 8/2). Görüldüğü gibi, Kur'an okumak da zikir olsa bile, bunun, genel mânâda anlaşılan zikir'den farklı bir boyutu vardır. Bu bakımdan yukardaki hadisin çerçevesi içine girmez.

17- Abdullah b. Abbas, bir geceyi, Peygamberimizin eşlerinden olan teyzesi Meymûne'nin evinde geçirdi. Rasûlullah ile birlikte yatıp uyudular. Gece yarısına doğru Hz. Peygamber kalktı, eliyle yüzünü sıvazlayıp uykusunu dağıttıktan sonra, Âlü imran sûresinin sonundan 10 âyet okudu. Sonra kalkıp güzelce abdest aldı ve namaza durdu...²⁸. Bu hadisten, abdestsiz olarak Kur'an okumanın câiz olduğu anlaşılır. Ancak, ilgili haberden, Peygamberimizin bu âyetleri ezbere okuduğu da anlaşılmaktadır.

Bu rivâyetlerin değerlendirilmesiyle vardığımız sonuçları kaydetmeden önce, şimdi de mezheplerin konuyla ilgili görüşlerini özetleyelim:

MEZHEPLERİN BU KONUYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Mezheplerin konumuzla ilgili görüşlerini, Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî'nin verdiği bilgilere dayanarak şöylece özetlemek mümkündür:

27 Buhârî, Hayz, 7; Müslim, Hayz, 117; Ebû Davud, Taharet, 9; İbn Mâce, Taharet, 11; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI, 7.

28 Buhârî, Vudû', 38.

a) Hanefilere Göre:

1. Abdestsiz olarak Mushaf'a veya herhangi bir şeye yazılmış âyete dokunmak haramdır.
2. Mushaf'a yapışık olmayan mahfazaya (kutu veya torbaya) abdestsiz dokunmak câizdir.
3. Mushaf'ın yapraklarını kalem, çubuk vb. şeyle abdestsiz olarak çevirmek caizdir.
4. Müslüman olmayanın -öğrenim dışında- Mushaf'a dokunması câiz değildir.
5. Öğrenmek ve ezberlemek maksadıyla, abdestsiz çocuğun Mushaf'a dokunması câizdir.
6. Eğer bir kitapta, Kur'an âyetleri kitabın çoğunluğunu teşkil ediyorsa veya eşit ise, abdestsiz dokunulamaz; az ise dokunulabilir.
7. Cünüp, hayız ve nifas halindeki kimseler Kur'an okuyamaz. Ancak bir âyetten az okuyabilir (Yani, yarısını okur, durur; sonra diğer yarısını okur). Uzun âyetlerde, kısa âyetler ölçü alınır; yani kelime kelime, dura dura okunur demektir. Bizim kanaatimize göre bu, ancak öğretimde pratiğini bulabilir.

b) Şâfiilere Göre:

1. Abdestsiz olarak Mushaf'a dokunmak haramdır.
2. Abdestsiz olarak Kur'an mahfazalarına (kutu, torba vb.), sandığa dokunmak da haramdır.
3. Çubuk vs. ile Mushaf sayfaları çevrilebilir.
4. Kâfirin Mushaf'a dokunması câiz değildir.
5. Öğrenmek maksadıyla abdestsiz çocuğun Kur'an'a dokunması caizdir.
6. Âyetler çoğunlukta veya eşit miktarda olan kitaplarda abdestsiz dokunulamaz; az ise dokunulabilir.
7. Cünüp, hayız ve nifas halindeki kimseler Kur'an okuyamaz.

c) Mâlikîlere Göre:

1. Abdestsiz olarak Kur'an'a dokunmak haramdır.
2. Abdestsiz olarak Kur'an mahfazalarına dokunmak da haramdır.
3. Mushaf'ın yapraklarını kalem, çubuk vb. şeyle de olsa abdestsiz olarak çevirmek câiz değildir.
4. Kâfirin Kur'an'a dokunması da câiz değildir.
5. Kur'an öğrenen ve öğreten, küçük de olsa büyük de olsa, her kişi için, Mushaf'a dokunmak câizdir. Hayızlı kadına da câizdir.
6. İçinde Kur'an ayetleri bulunan kitaba abdestsiz dokunmak da câizdir.
7. Cünüp kimse Kur'an okuyamaz.

d) Hanbelîlere Göre:

1. Abdestsiz olarak Mushaf'a dokunmak haramdır.
2. Mushaf mahfazalarına abdestsiz dokunmak câizdir.
3. Kalem, çubuk vs. ile Mushaf sayfaları çevrilebilir.
4. Kâfirin Kur'an'a dokunması câiz değildir.
5. Abdestsiz kişi, çocuk da olsa, Kur'an'a dokunması câiz değildir.
6. İçinde Kur'an âyetleri bulunan kitaba dokunmak câizdir.
7. Cünüp, hayız ve nifas halindeki kimseler Kur'an okuyamaz.

e) Zâhirîlere Göre:

Zâhirîlere göre, cünüp, hayız ve nifas halinde de olsa, abdestsiz ve gusulsüz her müslüman, her zaman Kur'an'ı tutabilir ve okuyabilir²⁹.

Sonuç olarak, dört mezhebin, sadece cünüp müslümanların Kur'an okuyamayacaklarında ittifak ettikleri, diğer konularda ise farklı düşündükleri anlaşılmaktadır.

S O N U Ç L A R

1- Kur'an-ı Kerim, Allah'ın Kitabıdır; bu bakımdan onu sıradan bir kitapla aynı tutmak, yahut da bu sonuca götürecek davranışları hoş görmek doğru olmaz. Onun kap ve kağıttan olan cismine saygı göstermek, içindekilere de saygı göstermeyi sağlayacağından, bu psikolojik tesiri gözardı etmemek gerekir. Ancak bunda aşırılığa kaçarak, Kur'an'ı ulaşılamaz, el sürülemez hale getirmek de sakıncalıdır. Öyleyse bu konuda ifrat ve tefride düşürücü her türlü fikir ve davranıştan sakınmak lâzımdır.

2- Şu veya bu halde iken Kur'an okunabilir veya okunamaz diyenlerin hiçbirinin iyi niyetinden şüphe edilmez. Bunlar, konuyla ilgili rivâyetleri farklı değerlendirerek bu sonuca varmışlardır. Bunun asıl etkeni de "iyi niyet" olsa gerektir. Çünkü "Okunulamaz, dokunulamaz" diyenler, herhalde, Kur'an'a saygısızlık edilmesinden; "Okunabilir, dokunulabilir" diyenler de, Kur'an'ın okunmaz bir kitap haline gelmesinden korkmuşlardır. Bizim konuyla ilgili tesbit ve kanaatlerimiz de müteakip maddelerde sunulmaktadır.

3- Bizim kanaatimize göre Kur'an, iki niyetle okunur: Birincisi ibâdet niyetiyle, okuyup sevap kazanmak amacıyla; diğeri de araştırma, öğrenme niyetiyledir. İbâdet niyetiyle okuyan, bunun sevabını; araştırma maksadıyla okuyan da karşılığını görür. Yani sevap kazanmak niyetiyle okuyanla, başka gaye ile okuyan bir değildir. Aslında her ikisi de aynı işi yapmaktadır, yani Kur'an

29 Bunlar için bkz.: Vehbe Zuhaylî, el-Fıkhü'l-İslâmî trc. I, 213 vd.

okumaktadır; ama gayeleri başka olduğu için, sonuç da başka olur. Dinimizde niyet çok önemlidir. Niyetsiz amel olmaz. Meselâ bir kimse abdest alıp, seccadesini serse ve namaz kılma kastı olmadığını söyleyip, namazda yapılanların hepsini yapsa, yine de namaz kılmış olmaz. Niyetsiz oruç da olmaz, zekât da olmaz; birincisi aç ve susuz kalmış olur, diğeri de parasını dağıtmış olur. İşte Kur'an okumak da böyledir. Bu konu üzerinde ısrarla durmamızın sebebi, aşağıda kaydedeceğimiz görüşlere dayanak olması içindir.

4- Vâkıa sûresindeki ilgili âyet, Kur'an'a abdestsiz dokunulamayacağına dair delil olacak açıklıkta değildir.

5- Cünüp kimsenin, Kur'an okuyabileceğine dair sahâbe ve tâbiundan bazıların olumlu görüşü nakledilmiştir. Fakat okuyamayacağına dair, senetleri tartışılmış olsa bile, bazı hadisler vardır. Cünüp kimsenin -namaz kılması gerektiği için- bu haliyle uzun süre kalması doğru olmadığına göre, böylelerinin gusül (veya teyemmüm) edinceye kadar Kur'an okumaması lazımdır. Bu hüküm, süre kısa olduğu için, Kur'an öğretimi aleyhine de bir sonuç doğurmaz.

6- Özürlü (hayız ve nifas halindeki) kadınlardan namaz kılmaları ve oruç tutmaları istenmediğine göre, onların da, bu özel durumlarında ibadet niyetiyle Kur'an okumamaları uygun olur. Ancak, Kur'an öğretimiyle meşgul olan bayanlar, öğretimin aksamaması için, Kur'an öğretimine devam edebilirler.

7- Abdestsiz ve gusülsüz (yani cünüp, hayız ve nifas halinde olan) kimselerin, Mushaf'a dokunmadan ve kelimeleri telâffüz etmeden, Kur'an'ı gözleriyle süzmesi ittifakla câizdir.

8- Abdestsiz ve gusülsüz kimselerin, başkaları tarafından okunan Kur'an'ı dinlemeleri ittifakla câizdir.

9- Abdestsiz olarak Mushaf'a dokunmaya gelince; bu konuda farklı rivâyetler bulunduğu için, genel bir hükme varmak yerine şöyle diyebiliriz:

a) Kur'an öğrenenler, öğretenler, araştırmacılar, herhangi bir mesele için Kur'an'a bakma gereği duyanlar, şüpheden kurtulmak için mümkün mertebe abdestli olarak Kur'an'ı tutarlar. Ancak, âciliyet, zarûret ve meşakkat halinde, abdestsiz olarak Mushaf'ı açıp bakabilirler, okuyabilirler.

b) Güzel bir meşguliyet ve ibadet olarak, her gün bir miktar Kur'an okumayı âdet haline getirmiş kimseler ise, abdestli olarak Kur'an'ı tutup okumalıdır. Bundan gaye ibâdet olduğuna göre, bu ibâdeti abdestli yapmak en güzeldir.

10. Kaydettiğimiz bu hususlar dışında, bir âyetten az okumaya izin vermek, yahut Mushaf'ın bir bezle veya kağıtla tutulabileceğini, yapraklarının çubuk, kalem vb. bir şeyle çevrilebileceğini söylemek bu konuda ifrata düşmek demektir, bizce gereksizdir.

11- Sahâbe ve tâbiundan bazıların Kur'an'ı abdestsiz olarak okuduklarına

dair rivâyetler vardır. Ancak, Mushaf'a bakarak mı, yoksa ezberden mi okudukları belli değildir. Bizim kanaatimize göre, ezberden okumuşlardır. Çünkü isimleri geçen kişiler (Meselâ Ebû Mûsa el-Eş'arî, Ebû Hüreyre vs.) âlim ve hâfız olan sahabilerdendir. Bu bakımdan bu rivâyetler, abdestsiz olarak Mushaf'a dokunulabileceğine dair delil olmaz. Bizim "olumlu" görüşümüz, zarûret prensibine dayanmaktadır.

12- Günümüzde, Kur'an'ın tahrifi/bozulması imkânsızdır. Peygamberimiz dönemindeki (düşman eline geçip tahrif edilmesin) endişesi yoktur. Bu bakımdan İslâmı öğrenmesi maksadıyla, müslüman olmayan bir kimsenin de -müslüman olması umulduğundan- Kur'an okumasında sakınca yoktur. Kaldı ki, bugünkü şartlarda böyle bir yasağı uygulamanın imkânı da yoktur.

13- Son olarak, şu iki hadis ışığında, bu konuyla ilgili fetvayı, okuyucu yine kendisi vermelidir. Peygamberimiz meşhur bir hadisinde: "Helâl belli, haram bellidir. İki arasında da bir takım şüpheli şeyler vardır ki, çok kimseler onları bilmezler. Şüpheli şeylerden sakınan, dinini de ırzını da korumuş olur. Şüpheli şeylere dalan, harama düşebilir..."³⁰ buyurmuştur. Diğer bir hadisinde ise, kişinin fetvayı kendi vicdanından istemesini tavsiye etmiştir³¹. Makalemizde kaydettiğimiz görüşler ve rivâyetler ışığında, herkes kendine uygun bir yol çizebilir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, Beyrut-ts.
Askalânî, İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, I, 347, Beyrut-ts.
Atay, Prof. Dr. Hüseyin, Kur'an'a göre araştırmalar, I, 28, Ankara-1993.
Atay, Kur'an-ı Kerim ve kudsîyet, AÜİF Dergisi, C. XXVII.
Atay, Kur'an ve temizlik, EÜİF Dergisi, C. II.
Ateş, Prof. Dr. Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, IX, 233, İst.
Beyhakî, Ebubekir Ahmed, es-Sünenü'l-Kübrâ, I, 80, Haydarabad-1346.
Beyhakî, Şuabu'l-İmân, II, 380, Beyrut-1990.
Buhârî, el-Câmiu's-sahîh, İstanbul-1979.
Cessâs, Ebubekr Ahmed, Ahkâmü'l-Kur'ân, V, 300, Beyrut-ts.
Dârimî, es-Sünen, Medine-1966.
Ebû Davud, es-Sünen, Mısır-1952.
Elmalılı Hamdi Yazır, Hak dini Kur'an dili, VII, 4723, İst. ts.

30 Buhârî, İman, 39; Müslim, Müsakat, 107; Ebû Davud, Büyü, 3; Tirmizî, Büyü, 1; Nesâî, Büyü, 2; İbn Mâce, Fiten, 14.

31 Ebû Davud, Büyü, 2; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV, 228.

- İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, Beyrut-1972.
- İbnü'l-Arabî, Ebubekr Muhammed, Ahkâmü'l-Kur'ân, IV, 1737, Kahire-1974.
- İbn Ebî Davud es-Sicistânî, Kitâbü'l-Mesâhif, Kahire-1936.
- İbn Hazm, el-Muhallâ, I, 103, Mısır-1967.
- İbnü'l-Hümam, Fethu'l-kadîr, I, 116, Mısır-1315.
- İbn Mace, es-Sünen, Mısır, ts.
- İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, I, 41, Beyrut-1988, 9. Baskı.
- Kurtubî, Tefsir, XVII, 226, Mısır-1966, 3. baskı.
- Mâlik b. Enes, el-Muvatta', ys. ts.
- Merğînânî, Ali b. Ebubekr, el-Hidâye, I, 31, el-Mektebetü'l-İslâmiyye.
- Mücâhid, Tefsîru Mücâhid, II, 652, Beyrut-ts.
- Müslim, el-Câmiu's-sahîh, Beyrut-ts.
- Nesâî, es-Sünen, Mısır-1964.
- Öztürk, Prof. Dr. Y. Nuri, Kur'an'ın temel kavramları, s. 143, 233, İstanbul-1991.
- Râzî, Fahrüddîn, Mefatihü'l-ğayb, XI, 150, Mısır-1938.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, Tefsîru âyâtî'l-ahkâm, I, 496, İst.-ts (ofset).
- San'ânî, Abdürrezzak b. Hemmâm, el-Musannef, I, 338, Beyrut-1970.
- Sehâvî, Ali b. Abdüssamed, Cemâlü'l-kurrâ', I, 99, Mekke-1987.
- Serahsî Şemsüddîn, el-Mebsût, I, 62, Beyrut-ts., 2. baskı.
- Şener, Prof. Dr. Abdülkadir, Abdest, DİA, I, 68.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, Neylü'l-evtâr, I, 242, 265, Mısır-ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, Câmiu'l-beyân, XXVII, 205, Mısır-1968, 3. baskı.
- Tirmizî, Sünen, Kahire-1962.
- Tuveyle, Abdülvehhâb Abdüsselâm, Fıkhü't-tahâre, s. 359, 477, Beyrut, 1986.
- Zuhaylî, Prof. Dr. Vehbe, el-Fıkhü'l-islâmî, İslâm fikhî ansiklopedisi, trc: heyet, I, 213, İstanbul-1992, 2. baskı.